

Teološka in duhovna obnebja konstitucij šolskih sester

Avguštin Lah*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2

Avguštin Lah: Teološka in duhovna obnebja konstitucij šolskih sester. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 68–82

Razprava dokazuje, da stare predkoncilske konstitucije v razumevanju svetosti in treh evangelskih svetov odsevajo katoliško prevladujočo racionalistično teloško tradicijo, absolutistično zasnovano ekleziologijo ter subjektivistično in objektivistično antropologijo 19. stoletja. Nove konstitucije sledijo trinitarični teologiji, komunitarni ekleziologiji ter v odrešenjski novosti (milosti) zasnovani antropologiji.

Ključne besede: obljuba, svetost, uboštvo, pokorščina, oseba

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-788-055.2

Avguštin Lah: Theological and Spiritual Skies of the School Sisters Constitutions. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 68–82

The treatise proves that the old pre-council constitutions, in order to understand sacredness and the three evangelical worlds reflect the catholic prevalingly rationalistic theological tradition, the absolutist designed ecclesiology, and the subjective and objective 19th-century anthropology. The new constitutions follow the trinity theology, communitarian ecclesiology, and anthropology based on the redemption newness (mercy).

Key words: promise, sacredness, poverty, poverty, obedience, person

* red. prof. dr. Avguštin Lah, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Enota Maribor, Slomškov trg 15, SI 2000 Maribor avgustin.lah@teof.uni-lj.si, avgustin.lah@guest.arnes.si

UVOD

Kongregacija šolskih sester v Mariboru, ustanovljena leta 1869, ima, kakor vsaka ustanova, nekatere akte, ki opredeljujejo njen namen, notranjo in zunanjo urejenost, poslanstvo oseb, ki ji pripadajo, in drugo. Med vodili in navodili so konstitucije pomembni akti, ki povzemajo družbo in sooblikujejo njene članice; na njihovo vsebinsko zasnovo so vplivala teološka in duhovna ozadja, ki jih smiselno ugotavljati oziroma odkrivati. Konstitucije je v obstoju šolskih sester več in so odraz ustanove, zato jih je smiselno obravnavati ter primerjati in ugotavljati morebitni razvoj, ki je spremljal njihov nastanek. Gre za Konstitucije iz leta 1922 in 1932 ter iz leta 2009 – vsebinsko so »stare«, ki so izšle pred Drugim vatikanskim cerkvenim zborom, in »nove«, ki so nastale po koncilu (Kodrič, Palac 1993:13–16).

Izhajam iz predpostavke, da vsaka cerkvena institucija in vsak dokument odraža stanje duha, mišljenja, dojemanja in soočanja z vprašanji in problemi ter njihovega razumevanja v določeni kulturni, družbeni in religiozni situaciji. Iz tega izhodišča me zanima, kakšne so teološke, ekleziološke in duhovno-moralne koncepcije, ki se odražajo v konstitucijah. Gre za prvi poskus analizirajočega iskanja, zato ne pričakujem odkritja in obravnave vseh vidikov, temveč le nekaterih, ki se zdijo najbolj izzivalni. Vrednostna sodba, ki mora nujno slediti – gre namreč za teološko obravnavo – dopušča tudi drugačno interpretacijo. Zaradi identitete prvih dveh konstitucij, kar zadeva predmet raziskovanja in očitne divergence med njima in konstitucijami, nastalimi po koncilu, primerjam »stare« in »nov« konstitucije.

Konstitucije imajo dva temeljna dela ali vsebini: (1) osebno posvečenje z izpolnjevanjem obljub in življenje znotraj kongregacije in (2) apostolat, to je delo zunaj skupnosti. V razpravi se omejujem predvsem na prvo tematiko, ki najbolj nazorno odseva določene teološke in duhovne koncepte ter kaže na celoto in daje tako posamezni članici, tj. sestri, in celotni kongregaciji njeno lastno značilnost.

Izmed elementov, ki me zanimajo, izbiram koncept posvečenja ali svetosti, treh obljub oziroma evangeljskih svetov kot temelj življenja v redovni skupnosti. Teologije apostolata konstitucij ne obravnavam, razen v kolikor predstavlja protitež temu, kar se dogaja znotraj samostanskih zidov.

ČLOVEKOVA SVETOST – SAD LASTNEGA NAPORA ALI DELO BOŽJE MILOSTI?

Iz »starih« konstitucij je moč razbrati, da je osrednje prizadevanje in srčika namena kongregacije in vsake posamezne sestre v tem, kar se dogaja v hiši, in šele zatem, kar se dogaja zunaj hiše: »Poglavitni namen kongregacije šolskih

sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru je posvečenje udov z izpolnjevanjem treh redovnih obljub in družbenih konstitucij.« (Konstitucije 1922: 1.1). V konstituciji iz leta 1932 je precizirano, da so te obljube »uboštvo, čistost in pokorščina«. Poseben namen ima »krščanski pouk in vzgoja deklet, in kolikor zahtevajo okoliščine, skrb za bolnike« v bolnišnicah in na domovih (Konstitucije 1922: 1.2). Pri tem se zastavljajo tri vprašanja, in sicer: (1) Kaj razumemo pod pojmom »svetost«? (2) Kako se ta doseže?; (3) Kakšna je in čemu služi?

Upoštevaajoč nadaljnje člene in izvajanje konstitucij je svetost nekaj, ker je osebna kvaliteta človeka, sestre. Kaže se v vrlinah ali krepostih, med katerimi so poglobitve uboštvo, čistost in popolna pokorščina. Svetost v spolnjevanju obljub je torej nekaj, kar si lahko človek, sestra pridobi s svojim naporom, s svojo dejavnostjo na sebi oziroma s sabo. Svetost je učinek lastnega trajnega napora. V ozadju takega pojmovanja se skriva storilnostno individualistična sholastična antropologija subjekta, ki je v svojih skrajnih izpeljavah dosegla višek v času racionalizma. Človeka navsezadnje razume kot subjekt, ki je potrjen samemu sebi in se mu za lastno izpolnjevanje z možnostjo predvsem razuma in volje dodaja še milost kot Božja pomoč. Milost je po tem pojmovanju nekaj, s čimer lahko človek do določene mere svobodno razpolaga predvsem zato, da bi obvladal in ukrotil svoje naravne teženje in nagnjenja.

Za takno predstavo in formulacijo prav gotovo stoji srednjeveško objektivistično in sholastično materializiranje pojma milosti. Milost božja je razumljena v prvi vrsti kot »nekaj«, kar Bog naklanja človeku. To je torej nekaj, kar naj služi nečemu drugemu. V tem konkretnem primeru naj služi za doseganje kreposti in svetosti. Milost, ki se tu predpostavlja, je nekaj ustvarjenega, kar služi za doseg ustvarjenih ciljev. Kot ustvarjena je sicer človeku dana, a kljub temu si jo mora človek zaslužiti s pokoro, zatajevanjem, premagovanjem in opravljanjem spokorniških del, tj. z etičnim in religioznim naporom. Milost je le pomoč in je kot taka »pomagajoča milost«.

Duhovna klima, ki nastajala na teh osnovah, postavljala sestre pod neprestani pritisk, da morajo same sebe izpopolniti in se narediti za brezhibno »orodje«, torej za »nekaj«, kar bo nekomu (Bogu) všeč.

Svetost, ki naj bi jo človek tako dosegel, je torej v tem, da postane pobožen, popolnoma brezstrasten, brez poželenj po stvareh/imetju, ponižen, pokoren, brez lastnih želja, popolnoma na voljo izpolnjevati ukaze drugih brez ugovorov, »mrmranja in protivljenja« (Konstitucije 1932: 11.102).

Svetost v kontekstu »starih« konstitucij torej ni Božje delo v človeku, ni milost kot zastonski dar, Božja ponudba, ki sama človeka prenavlja, ga preustvarja v »novo resničnost« (Jn 3,7). Ni dar, na katerega človek odgovarja v veri in z vero, ko z osvobodeno svobodo vstopa v osebni odnos s podarjajočim se Bogom v Jezusu Kristusu in v ustvarjalni ljubezenski službi drugim ter v dialogu z njimi v moči Svetega Duha gradi občestvo in izpopolnjuje svet in stvarstvo.

CERKEV Z REDOVNIŠTVOM V UMIKU IZ SVETA ALI V SLUŽBI SVETU SREDI SVETA

V tako razumljeni in doseženi svetosti, kakor sledi iz razumevanj starih konstitucij, so sestre vedno ogrožene, predvsem z zunanjim svetom. Zato morajo biti v stiku z zunanjim svetom nad vse previdne, zadržane in ozko omejene zgolj na področje dela, ki ga morajo opravljati. Vsako razširitev stikov mora odobriti predstojnica. Posebna pazljivost se zahteva do oseb drugega spola (Konstitucije 1932: 19.169; 10.69). »Sestram je prepovedano, skleniti s komer koli posebno prijateljstvo ali občevati, razen v stanovskih zadevah« (Konstitucije 1932: 19.171). Znotraj hiše obstaja popolna kontrola tudi medijske komunikacije, npr. pisem: »Nobena sestra ne sme pisati pisem brez dovoljenja prednice ali da bi ji ga ne izročila odprtega v presojo.« (Konstitucije 1932: 20, 188)

V ozadju take zaprtosti in zahtev po popolni kontroli ni le bojazen, da se katera izmed sester ne bi pregrešila proti kateri od obljub ali zapustila hišo oz. kongregacijo. V tem je mogoče videti splošno stanje, ki je vladalo v katoliški cerkvi od časa razsvetljenstva, to je od časa reformacije do 18. in 19. stoletja vključno s t. i. modernizmom. Cerkvena teologija, posebno ekleziologija, je stala na obrambnih pozicijah proti reformacijskim teološkim tokovom, proti miselnim, znanstvenim in družbenim tokovom in spremembam tistega obdobja nasploh. Namesto dialoga in sodelovanja pri oblikovanju novega sveta se je cerkev s papeštvom na čelu zapirala v trdnjavo in z vso strogostjo in nepopustljivostjo branila svoja stališča in nauke ter stopnjevala obrambo svoje strukture s posegi na področju pisanja (Sylabus 1964), obsodb znanstvenih izsledkov, svobode vesti, človekovih pravic, svobode verovanja (DS 2903–2906). Višek zapiranja so bili nekateri sklepi 1. vatikanskega koncila o absolutnem statusu papeža (univerzalno prvenstvo in nezmotnost) z vso hierarhično strukturiranostjo, do predstave Cerkve kot popolne družbe – »societas perfecta« je politična koncepcija (Turnšek 2004: 21). Tako pojmovana Cerkev ne služi svetu, temveč se mora svet spreobrniti in vrniti k njej (Küng 2004: 149–157).

ŽIVLJENJE V OBLJUBAH ALI O EVANGELJSKIH SVETIH

Konstitucije postavljajo redovne obljube med temeljne elemente življenja šolskih sester. Institut »obljube«, ki ga sicer tu ne morem do podrobnosti analizirati, opredeljujem kot dejanje, ki naglaša predvsem človeka/sestro; le-ta obljubi, zastavi svojo besedo in sprejme pogoje oziroma zahteve, ki jih zadeva vsebuje. Naglas na sestri, ki obljublja, spreminja obljubo v etično in moralno kategorijo ter apelira na osebno svobodo, s katero se zaveže za izpolnjevanje

in obenem za odgovornost v (ne)izpolnjevanju obljubljenega. Obljuba torej veže z vestjo, zato ima vedno opraviti z Bogom.

Obljuba kot človekovo dejanje ima antropološke in teološke temelje. Pozitivni antropološki temelj je v dejstvu, da se je človek sposoben v svoji svobodi odločiti za nekaj ali za nekoga in se s tem določiti in tudi omejiti. V obljudi obstaja vedno razsežnost »za nekaj«, in sicer z vključitvijo vseh tveganj, ki iz tega izhajajo. Negativni antropološki temelj obljudbe je v tem, da človek stopa v obljudbo iz strahu pred nečim/nekom ali zaradi občutka krivde, da bi popravil zagrešeno ali poravnal prizadejano krivico. Tako misli, da bo odstranil prizadejano škodo ali nadomestil izgubljeno.

Teološko ozadje obljudbe sega v starozavezni pojem »zaveze«, ki se sklepa med Bogom posameznikom in ljudstvom. Izvorni avtor zaveze je seveda Bog. On s klepom obljudlja svoje rešenjsko delovanje v dobro ljudstva in posameznika (1 Mz 15; 2 Mz 24).

Glede na vsebino treh obljudb v starih konstitucijah je težko sprejeti predpostavko, da bi pri tem šlo za dejanje, ki je enako kot zaveza. Morda gre le za do določene mere podobno ali analogno dejanje. Tako iniciator kot izvrševalec oz. uresničitelj obljudbe je namreč isti človek. To je bolj podobno pogodbam pri starih narodih, kjer so kontrahenti klicali bogove/Boga za pričo svojih zavez/obljudb. Z Bogom ima povezavo le toliko, kolikor je vsaka pomembna svobodna odločitev takna, da posega tudi v presežno, v odnos z Bogom (Rahner 1980: 46–49).

V ozadju trajnosti ali »večnosti obljudb« (Konstitucije 1932: 8.71) je gotovo nekaj, kar bi se lahko poimenovalo religiozni transfer, to je prenašanje večne zaveze, ki jo sklene Bog, na človeško raven. Človeku, ki je docela zgodovinsko določen, izpostavljen zgodovinskim menjavam, to seveda povzroča veliko težav. Večnost pripada le Bogu. Nič, kar je človeškega, samo v sebi nima večnosti, zato lahko obljudba kdaj postane »neznosno breme« (Mt 23,4).

Nove konstitucije v uvodnem členu omenjajo svetost, za katero »si prizadevajo«. To delajo z »izpolnjevanjem evangelijskih svetov čistosti, uboštv in pokorščine« (Konstitucije 2009: 1.1). Poudarek ni na obljudbah, katerih cilj bi bile nekakšne subjektivne čednosti, temveč na življenju, v katerem naj bi se upodabljale po Kristusu, ter, sledeč osnovni karizmi, živele »iz ljubezni do Boga evangelijski v redovni skupnosti tako, da bi utelešale, pričevale in oznanjale Krisusovo kraljevanje ter v Frančiškovem duhu trajnega spreobračanja služile Cerkvi in človeku predvsem na vzgojnem področju« (Konstitucije 2009: 1.2). Spolnjevanje evangelijskih svetov tako ni cilj sam zase, temveč je v službi služenja.

Nove konstitucije ne govorijo o obljudbah, temveč o zaobljudbah. Prav tako ne govorijo o obljudbah in čednostih, temveč o evangelijskih svetih, na katere gledajo trinitarično. Sveti so dar Svete trojice, so dar trinitarične ljubezni, zato

je »brezpogojna podaritev in posvetitev življenja sester odgovor na zastonjsko Božjo ljubezen« (Konstitucije 2009: 1.4).

V konceptu novih konstitucij gre za povsem obrnjeno teološko paradigmo. Sveti troedini Bog stopa k nam, nas ljubi in nam podarja samega sebe. Se nam razodeva. To dela kot Stvarnik človeka, ki ga pokliče v bivanje in občestvo s sabo. To dela po Jezusu Kristusu, ki nas odrešuje in nas v Svetem Duhu napravlja za božje otroke, da prenovljeni v njegovi ljubezni in obdarjeni z darovi (karizmami) služimo drug drugemu in tako gradimo božje kraljestvo. Naša dejavnost, ustvarjalnost in ljubezen so le odgovor na Božjo zastonjsko ljubezen. V celoti gre za odrešenijsko Božje delovanje ter človekov sprejem in odgovor v veri. Evangeljski sveti niso neizprosna Božja zahteva, so le ponudba, vabilo, ki velja za vsakega človeka. V nekaterih primerih so ponujeni kot dar (karizma), da se jo živi v bolj intenzivni obliki. Za take to ni neznosno, temveč »breme«, ki je »lahko« (Mt 11,30).

OBLJUBE IN ČEDNOSTI UBOŠTVA, ČISTOSTI IN POKORŠČINE

Stare konstitucije naštevajo obljube po naslednjem vrstnem redu: uboštvo, čistost, pokorščina. Nove konstitucije postavljajo na prvo mesto čistost, nato uboštvo in pokorščino.

ODPOVED »IMETI« V PRID »BITI ZA« DRUGEGA IN DRUGE ALI POT POOSEBLJANJA

»Z navadno obljubo uboštva se sestre odpovejo možnosti svobodno razpolagati s kakršno koli stvarjo časne vrednosti brez dovoljenja predstojnikov« (Konstitucije 1932, 9.72). V konstitucijah iz leta 1922 je rečeno, da »se odpovejo vsaki pravici, razpolagati s kakršnokoli stvarjo časne vrednosti brez dovoljenja predstojnikov« (Konstitucije 1922: 6.1.50), in »v 24 urah mora vsako stvar oddati prednici« (Konstitucije 1922: 6.1.51). Izvrševanje lastninske pravice je sankcionirano z grehom, njegova velikost pa je odvisna od vrednosti predmeta in okoliščine (Konstitucije 1932: 9.84). Vse, kar pripada kongregaciji, »je posvečeno božji službi« (Konstitucije 1932: 9.89). Sestre naj si prizadevajo pridobiti »čednost uboštva, to je, trudijo naj se, osvoboditi svoje srce vsakega nagnjenja do časnega imetja«, ne le izpolnjevati obljubo (Konstitucije 1932: 9.90).

Stare konstitucije niti z eno besedo ne ovrednotijo odpovedi imetju, lastnini, tudi ne pojasnjujejo izvora take zahteve, ki jo preprosto predpišejo novinkam pred prvo časno zaobljubo, ki se potem vedno ponovi.

O uboštvu, kakor ga ponuja in v določeni meri zahteva Jezus od vsakogar, ki hoče biti njegov učenec (Lk 14,33), torej o evangelijskem uboštvu, v prvih dveh konstitucijah ni govora. Izraz »evangelijsko uboštvo« tam ne obstaja. Uporablja se izraz »čednost uboštv«, kar pomeni krepost, pridobljeni stil življenja. Domnevam, da je tako zato, ker so konstitucije nekakšen pravni akt po obliki kodeksa in ne teološki ali duhovni priročnik, ki naj ustvari oziroma vodi k ustvarjanju duha, osebne drže posamezne sestre ali celotne skupnosti. Konstitucije so kvečjemu slab katekizem, ki ne zastavlja vprašanj, temveč enostavno uokvirja.

Evangelijsko uboštvo je vsebina, ki sodi v kategorijo božjega kraljestva in pomeni osebno držo, nenavezanosti, svobode, prostosti od stvari, iz katere sledi odgovarjajoče ravnanje, delovanje, da bi se bil človek sposoben odpreti in se vezati, odločati se »za« Nekoga.

Prostost »od« vključuje npredvsem stvari, predmete, imetje, bogastvo, torej vse tisto, ker se lahko »ima«, kar se poseduje. Kar je posedovano, človeka lahko spremeni v posest, ga »poseduje«. Kdor poseduje, je od tega, kar poseduje, do neke mere posedovan. Kdor »ima«, je na nek način v lasti tega, kar ima, in je v nevarnosti, da neha biti nekdo (jaz), ampak postaja nekaj (ono). Nasproti »imeti« se postavlja »biti« (From 1976: 97–134). Biti, toda ne nekaj, temveč nekdo. »Biti« je v temelju odnosna kategorija. Nekdo je nekdo, kolikor je v odnosu »do« nekoga in »za« nekoga. Ne »za nekaj«, ampak »za nekoga«. Če si nekdo »za nekaj«, si okrnjen za biti »nekdo« in nehote postajaš »nekaj« (Endres 1972: 18–30). Le ko si osvobojen, rešen, oproščen od nečesa in si za nekoga, postaneš nekdo. Tako si nekdo, oseba, ker si »za nekoga«. Oseba je tako izrazito odnosna kategorija, odnosna resničnost, ker more imeti odnos do vsega, kar je. Vendar so osebotvorni le odnosi do nekoga, v bivanju za nekoga. Za tako bivanje se je potrebo »odsvojiti«, odpovedati stvarjem in postati materialno (od materije), stvarno (od stvari) ubog.

Ko postaneš »ubog« zato, ker nimaš (nečesa), postaneš bogat, pod pogojem, da si v odnosu z drugim, ki te bogati. Biti obogaten z drugim, ki je v zadnji meri – evangelijsko pa v prvi meri, v prvi vrsti – Bog, je domet uboštv. Kategorija »imeti« se tako spreminja v kategorijo »biti«.

Zakaj se potem »ne imeti« nečesa ali ne biti obremenjen, otežen z nečim, s stvarmi, z imetjem, imenuje uboštvo, in je tak človek ubog? Zato, ker tako lahko postaja razpoložljiv, usposobljen za biti podoben, da, celo enak Bogu. Bog nima ničesar in ni nekaj, ni posest in se tudi ne poseduje; Bog je ubog, ker je absolutna bit, ker je temeljni in absolutni »biti za«. Kolikor sploh lahko kaj povemo o Bogu, je treba reči, da je Božja bit odnosna, relationalna kategorija. Bit Božje biti je odnos in ne v sebi ali vase pogreznjena bitnost (entiteta). Bog ni nekaj, kar je samo v sebi, ki bi potem stopalo v odnose, temveč je ravno odnosnost v sebi in navzven do stvarstva. Odnos je način, kako je Bog bit,

kako je (Kraus 1994: 160–163). Bog je Bog za druge, ne za nekaj in ne za sebe. Bog je Bog »za nas« (Rim 8,31; Apd 7,35), neskončni in absolutni Nekdo, je absolutni odnos. In za to tudi ljubezen (1 Jn 4,16).

Če kdo živi v naravnosti, usmerjenosti na Boga in se v duhu, notranjosti oklepa Boga, je »v Bogu« (Jn 4,9). Ker je v Bogu, je ubog (u-bog). Na zunaj kvantitativno ubog, dejansko, osebnostno pa bogat. Najbrž nihče ne more biti resnično bogat, če ni »bogat pred Bogom« (Lk 12,21) ali v Bogu, če ne postane na nek način ubog navzven, to je nenavezan na stvari. Takšen, ki nima nič, ima vse, »kakor bi nič ne imeli, pa imamo vse« (2 Kor 6,10). Takšen ubožec je lahko tisti, ki res ničesar nima, ki se vsemu odpove in da ubogim. Lahko pa tudi tisti, ki ima, a nima le zase, ker daje drugim, deli z drugimi; uživa ta svet, kakor bi ga ne užival (1 Kor 7,3).

Takno razumevanje ubožstva kot tudi poimenovanje z evangelijskim svetom najdemo v novih konstitucijah, ki v osmih členih na kratko podajajo vrednostno opredelitev ubožstva kot oklepanje in posnemanje »ubogega Kristusa« in »pričanje, da je Bog pravo bogastvo človeškega srca« (Konstitucije 2009: 1,11). Ubožstvo se izpričuje tudi tako, da sestre »po svojih zmožnostih z delom služijo skupnosti« (Konstitucije 2009: 1.17), da »se izogibajo kopičenju imetja in pomagajo tistim, ki živijo v pomanjkanju« (Konstitucije 2009: 1.12).

Tako zasnovan koncept sestrskega ubožstva upošteva realnost človeškega bivanja v svetu. Na tem svetu absolutno ubožstvo – tako, da bi se bilo treba odpovedati vsemu in odvreči čisto vsaki stvari – ni možno. To bi namreč pomenilo fizično, socialno in naposled duhovno smrt. Vsak človek potrebuje toliko stvari, da more živeti »človeka dostojno življenje« (CS 27). Kar temu nasprotuje, je nepotrebno kopičenje stvari ter individualno in kolektivno samoizgubljanje v stvareh.

Ubožstvo ima tudi eshatološko razsežnost, saj sestre »z nenavezanostjo na zemeljske dobrine pričajo, da vsi potujemo proti nebeški domovini« (Konstitucije 2009: 1.15).

Ubožstvo je tako za šolske sestre udejanjanje evangelijskega sveta, kot izraz hoje v poklicanost k popolnosti. Ta se sicer ne doseže, kakor razkriva evangelij, zgolj z odpovedjo imetju, temveč v hoji za Kristusom. »Prodaj, kar imaš, in daj ubogim, in imel boš zaklad v nebesih. Nato pridi in hòdi za menoj!« (Mt 19,21) Ubožstvo kot odpoved nepotrebemu in odvečnemu je le predpogoj za pot v popolnost. Odpoved sama v sebi še ni popolnost.

NEPOROČENOST IN VZDRŽNOST KOT KARIZMA

Ena od treh zaobljub sester je čistost, ki naj postane krepost ali »čednost«, kot se izražajo stara besedila. Glede obljube in čednosti čistosti se stare

konstitucije usmerjajo predvsem v to, kako naj se sestre izogibajo vsaki nevarnosti, ki bi mogla ogroziti to obljubo, ki vključuje neporočenost in dolžnost »vzdržati se vsakega dejanja, zunanega in notranjega, ki nasprotuje čistosti« (Konstitucije 1932: 10.92). Biti morajo »kar najbolj previdne in skromne v vedenju, pogledih, besedah in izbiranju berila«, vaditi se v »zatajevanju in ponižnosti« (Konstitucije 1932: 10.93). Ohranjati morajo »spodobnost« in se izogibati »vsake zaupljive nežnosti med seboj« (Konstitucije 1932: 10. 95). Z moškimi »naj se ne razgovarjajo kar tako brez potrebe«, če pa je treba, naj bo razgovor »kratek, prepojen z redovno resnobo, brez zaupljivosti« (Konstitucije 1932: 10.96).

Konstitucije (1932) pojma »čistost« in njegove vsebine ne pojasnjujejo, zato sklepam, da je v ozadju tega koncepta prav gotovo dediščina pogledov na človekovo telesnost in spolnost, ki je v vsem videla greh in je od zgodnjega srednjega veka – ne brez vplivov sv. Avgušтина – spolnost dopuščala le kot sredstvo prokreacije ter tako v vseh kontaktih, nežnostih, prijateljstvih ter čustvenih vzgibih sumila predvsem nevarnost za seksualnost. Človeški spolnosti ni bila priznana vloga osebnostne vrednote (Lamberigts 2011: 139–141). Tako miselnost je do skrajnih meja pripeljal janzenistični rigorizem v 19. stoletju.

Nove konstitucije opredeljujejo evangelijski svet čistosti kot karizmo, dar Svetega Duha in izraz popolne posvetitve Bogu. »Svobodno se odločijo, da ga bodo ljubile z nedeljeno ljubeznijo in da bodo ljubile vse ljudi ter jim služile s Kristusovo ljubeznijo« (Konstitucije 2009: 1.6). Ta ljubezen raste z življenjem v skupnosti in je znamenje in »oznanilo prihodnjega združenja vseh ljudi v nebeškem kraljestvu« (Konstitucije 2009: 1.6).

Nove konstitucije sledijo koncilskemu odloku o redovništvu in po tem vzoru svet čistosti postavljajo na prvo mesto (R 12). »Čistost je odsev trinitarične ljubezni«, zato jo »je mogoče živeti le v veri in globokem združenju z Jezusom Kristusom« (Konstitucije 2009: 1.7). V živeti čistosti gre za ljubezen do Boga, ki je nad vsako drugo ljubeznijo, obenem pa vključuje, da je človek poklican »z Božjo svobodo ljubiti tudi vsako ustvarjenino« (Konstitucije 2009: 1.7). Naglašeno je veselo življenje po evangelijski čistosti, ki naj priča o moči Božje ljubezni v človeški krhkosti. Sestre naj poznajo nevarnosti, naj bodo previdne, »da bodo zveste ženinu Kristusu, Kralju njihovega življenja« (Konstitucije 2009: 1. 8). Za dosego globoke človeške in krščanske zrelosti konstitucija spodbuja k prizadevanju, »naj v sestrinski skupnosti vlada ozračje zaupanja, odkritosrčnosti in medsebojne ljubezni« (Konstitucije 2009: 1.9).

Tak pogled na čistost kaže vrednotenje človeškega telesa in spolnosti ter je značilno za sodobno teološko antropologijo, ki razvija teologijo telesa v trinitarično-občestveni perspektivi in predvsem v pnevmatologiji v navezi s komunitarno ekleziologijo. Cerkev vidi kot *communio* in skrivnostno Kristusovo telo (Martinelli 2006: 263–274). Čistost je tako pojmovana v okviru

kategorije ljubezni, ki presega osebni biološko-fizični vidik in je usmerjena k Drugemu (Bogu) in k drugim v njihovi osebni integriteti (telo-duša-duh), izključujoč zgolj ozko pojmovano telesno dimenzijo. Ne da bi bilo neposredno omenjeno, gre verjetno za psihološko kategorijo sublimacije spolnega nagnjenja, ki je sicer eno od temeljnih določil vsakega človeškega bitja.

Pomembna novost glede pojmovanja čistosti kot oblike neporočenega življenja in odpovedi spolnosti je v novih konstitucijah uvedba izraza »karizma«. Življenjski stil neporočenosti je lahko grajen le na Božjem daru, iz katerega izhaja tudi poklicanost v takšno življenje. Neporočenost za sestro torej ni stvar lastne izbire, tudi ne bi smela biti posledica psiholoških frustracij ali simptom strahu ali razočaranj v odnosih z drugim spolom v otroštvu ali mladosti, temveč odgovor na zastonski Božji dar. Karizma kot dar Svetega Duha je, kot vsak Božji dar, ponudba in vabilo, za katerega se je treba svobodno odločiti, ga sprejeti in živeti. Komur karizma ni dana, si je ne bi smel lastiti in vanjo vstopati.

Posebno vprašanje je seveda trajanje karizme, ki ga na tem mestu ne morem celostno obravnavati. Iz celotnega razodetja je mogoče sklepati, da so karizme kot darovi Božjega Duha lahko trenutne, začasne ali kdaj tudi trajne. Zdi se, da religiozne in cerkvene institucije tega dejstva ne upoštevajo dovolj resno, saj vsaki karizmi nadevajo kategorijo doživljenjskega ali večnega. S tem se zavračajo karizme, ki so dane za omejen čas v življenju poklicanega. Posledice so lahko hude tako za posamezne osebe kot za institucije. Zanje velja kritično svarilo: »Vi, ki ste trdovratni in neobrezani v srcih in ušesih, vi, ki se vedno upirate Svetemu Duhu: kakor vaši očetje, tako tudi vi!« (Apd 7,51)

POKORŠČINA LJUDEM ALI EDINO BOGU?

Pokorščina je tretja obljuba, ki po starih konstitucijah vključuje papeža, krajevne škofa in zakonite predstojnike. Tem je treba biti pokoren v vsem, »kar se neposredno ali posredno nanaša na izpolnjevanje obljub pravila in konstitucij« (Konstitucije 1932: 11, 99). Po konstitucijah obstaja institut »sve-te pokorščine«, ki je nepriziven. Tudi prednice lahko uporabijo ta institut, vendar »redko, previdno in pametno in samo iz tehtnega vzroka« (Konstitucije 1932: 11, 101). Pokoravati se morajo »z vso preprostostjo in veselega srca, brez mrmranja in protivljenja«, in to bolj iz ljubezni do Jezusa kot iz strahu, četudi je ukazano težavno in »čutnosti zoprno« (Konstitucije 1932: 11.102). Taka pokorščina, trdi besedilo, vodi v popolnost, ki se doseže »le po čednosti pokorščine, to je s podložnostjo in z zatajevanjem lastne volje« (Konstitucije 1932: 11.103). Da bi sestre to dosegle, »naj imajo svoje predstojnice za božje namestnice in naj izvršijo vse »tako, da popolnoma podvržejo svojo voljo

volji višjih» (Konstitucije 1932: 11.103). Za dosego popolnosti v pokorščini »je zelo važno, da podložne ne gledajo na osebo in značaj, kreposti in zasluge zapovedujoče, temveč na Boga, čigar namestnica je prednica, kadar kaj zapove« (Konstitucije 1932: 11.104). Dalje naj se »trudijo, da bo njihova pokorščina popolna z vdanostjo volje; da, celo razum naj podvržejo sodbi prednice« (Konstitucije 1932: 11.107).

Ni popolnoma zgrešeno trditi, da stare konstitucije prihajajo v tem delu do absurda in do viška perversnosti v naglašanju formalne avtoritete. Ta ni le v tem, da popolnoma razvrednoti svobodo in avtonomijo človeka (osebe), temveč v tem, da podvrže človeška razmerja in človeške zadeve tisti absolutni odvisnosti, ki velja med stvarmi in Stvarnikom. Stvari s človekom vred so v bivanju absolutno odvisne od Boga. V tako koncipirani in zapisani pokorščini odzvanja racionalistična opredelitev vere in verovanja, ki trdi, da je človek dolžan podrediti svoj razum razodeti resnici in ukloniti svojo voljo Božji volji (DS 3015–3017). V ozadju je tudi filozofska akrobacija, ki ontološki red transponira na eksistencialno raven. O Bogu je sicer mogoče reči, da bit in bivanje sovpadata. Pri ustvarjenih bitjih in posebno pri človeku pa ni mogoče govoriti o sovpadanju, že zato ne, ker se vsa bitja uresničujejo v zgodovinskem procesu. In posebno človek s svobodo, v bivanju, z življenjem soustvarja svojo bit. Človek ni le to, kar je, ampak je naravnan na to, kar še bo; pred njim je še ne le to, kakšen in kako bo, temveč tudi, kdo bo.

V koncepciji pokorščine je v starih konstitucijah popolnoma prezrta teologija zemeljskih stvarnosti, ki upošteva relativno avtonomijo ustvarjenih bitij, posebno človeka. Očitno je tudi, da se tu svetopisemski pojem pokorščine Bogu (1 Mz 12–15) prenaša in uporablja (in zlorablja) za zagotavljanje popolnoma nadzorovane discipline v samostanski skupnosti.

V starih konstitucijah se zato v tem pogledu nedvomno kažejo »ultramontanistični« koncepti in predstave o vlogi cerkvenih avtoritet, posebno rimskega papeža (LThK 2006: 360–362). Neposredna in posredna univerzalna oblast papeža nad vso Cerkvijo z atributom nezmotljivosti se kaže v zahtevi konstitucij, da je treba prednici biti pokoren »v vsem«.

Čeprav konstitucije dopuščajo, da »podložnica« kdaj prednici »skromno razloži svoje dvome in težave« (Konstitucije 1932: 11.107) ter jo pravočasno opozori, če bo zaukazana stvar »zadela na ovire« (Konstitucije 1932: 11.108), to ne odstrani zahteve, da »naj mirno sprejme odločitev« prednice, ko ta vztraja pri svojem, kar je »božja volja zanjo«. Vloga prednic je po »starih« konstitucijah skoraj absolutna. Nekaj namigov, da bi se upoštevalo mnenje nižjih sester, je povsem zastrti s poudarjanjem nadvlade prednice. Do neke mere je model pokorščine, kot je zapisan v konstitucijah, v veljavi v celotni hierarhično strukturirani Katoliški Cerkvi, vendar se po Drugem vatikanskem cerkvenem zboru nekoliko rahlja.

V tem pogledu tudi nove konstitucije niso kaj več kot povzetek starih v štirih kratkih členih (Konstitucije 2009: 19–22). Tu se svet pokorščine izrecno povezuje s Kristusom in njegovim izpolnjevanjem Očetove volje, ki naj ga sestre udejanjajo s pokoravanjem prednicam. Kristusu »posvetijo svojo voljo, ko se v veri pokoravajo prednicam kot Božjim namestnicam v vsem« (Konstitucije 2009: 19). Ta »pokorščina naj bo nadnaravna, zavestna in svobodna« (Konstitucije 2009: 21). Ker avtorji novih konstitucij ob takšni konceptiji vendarle slutijo določeno nelagodje, dodajo: »Takšna pokorščina ne zmanjšuje dostojanstva osebe, temveč ji pomaga do polnega razvoja«, saj »z obljubo pokorščine sestre po Kristusovem zgledu dajo na razpolago svoj razum in voljo, naravne in nadnaravne darove, in z velikodušno razpoložljivostjo sprejemajo dolžnosti, ki so jim zaupane, ter tako sodelujejo pri Božjem odrešitvenem načrtu« (Konstitucije 2009: 20). V novih konstitucijah pri konceptu pokorščine tako ni opaziti bistvenega napredka. Nekaj je namigov v smeri občestvenega dialoga, skupnega ter vzajemnega iskanja rešitev zastavljenih nalog ter odkrivanja in upoštevanja karizem med članicami samostanskega občestva. Nadaljnji razvoj v tej smeri v načinu delovanja ne bi odpravil potreb in pomena nosilcev vodstvene službe. Ta je končno potrebna predvsem zaradi odgovornosti, ki je vedno lahko le osebna. Kolektivna odgovornost ni nikakršna odgovornost. Kjer odgovarjajo vsi za vse, ne odgovarja nihče za nič.

Končno pokorščina ni v spolnjevanju naredb predpostavljenih in ne v izpolnjevanju postave (zapovedi, pravil, konstitucij itd.), ampak v veri in zaupanju v Boga ter poslušnosti navdihom Svetega Duha. Svetopisemske izjave »Boga je treba bolj poslušati kot ljudi« (Apd 4,19) in »Moja hrana je, da uresničim voljo tistega, ki me je poslal« (Jn 4, 34), razkrivajo, v čem je pokorščina. Pokorščina odraslega in zrelega človeka velja le Bogu, ker nihče ni glasnik Božje volje za druge. Vsaka volja enega predpostavljenega je za drugega Božja le toliko, kolikor je v medsebojnem dialogu pred Bogom odkrita in spoznana kot zavezujoča za oba, potem pa od obeh tudi svobodno sprejeta in uresničevana.

ZAKLJUČEK

Kakor je razvoj teologije, ekleziologije in antropologije potekal tako, da so se te vede v veliki meri vrnile k bibličnim osnovam in upoštevale najnovejša spoznanja humanističnih znanosti, kar se je odrazilo na 2. vatikanskem koncilu in po njem, tako so tudi konstitucije šolskih sester vsebinsko doživele občutno in mestoma bistveno preobrazbo. V celoti so postavljene v novo paradigmo biblične patristične teologije z vsemi bistvenimi spoznanji sodobnih humanističnih znanosti in žlahtne tradicije prejšnjih stoletij.

Mislim in želim, da bodo sedanje in bodoče sestre v teh konstitucijah in drugih aktih našle oporo, navdih in zadovoljstvo zaradi obnebjaja, v katerem so zapisane. Pa naj zaživi duh, ki je v njih, kajti Duh je, ki oživlja, črka pogosto zamori (2 Kor 3,6).

KRATICE

CS – Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu (Gaudium et spes)

DS – Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum

R – Odlok o času primerni prenovi redovniškega življenja (Perfectae caritatis)

LITERATURA

Heinrich DENZINGER, Adolf SCHÖNMETZER, 1965: *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (36. izdaja). Freiburg im Breisgau: Herder.

Joseph ENDRES, 1972: *Personalizmo, esistenzialismo, dialogismo*. Roma: Edizione Paoline.

Erih FROM, 1976: *Avere o essere?* Milano: Arnoldo Mondadori Editore.

Smiljana KODRIČ, Natalija PALAC, 1993: *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. Prispevek k spoznavanju naše duhovne dediščine*. Rim: Mariborska provinca šolskih sester.

Koncilski odloki 2. vatikanskega cerkvenega zbora (1962–1965), 1980. Ljubljana: Nadškofijski ordinarariat Ljubljana.

KONSTITUCIJE 1922: *Konstitucije šolskih sester III. red sv. Frančiška*. Maribor: Zavod šolske sestre v Mariboru.

KONSTITUCIJE 1932: *Konstitucije šolskih sester III. reda sv. Frančiška v Mariboru*. Maribor: Zavod šolske sestre v Mariboru.

KRONIKA 2007: *Kronika matere hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1941*. Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja.

Georg KRAUS, 1994: *Gott als Wirklichkeit. Lehrbuch zur Gotteslehre*. Frankfurt am Main: Knecht.

Mathijs LAMBERIGTS, 2011: Contestualizzazione del pensiero di Agostino sul corpo e sulla carne. *Exploring the Boundaries of Bodiliness – Theological and Interdisciplinary Approaches to the Human Condition*. ET Congress. Ur. Slavomir Dlužo. Wien: Universität Wien.

LThK 2006: *Lexikon für Theologie und Kirche* 10. Breisgau-Berlin-Wien: Herder, 360–362.

Raffaello MARTINELLI, 2006: Kako naj živimo spolnost v čistosti? *Communio* 16/3, 263–274.

Karl RAHNER, 1980: *Grundkurs des Glaubens: Einführung in den Begriff des Christentums*. Freiburg-Basel-Wien: Herder.

Marjan TURNŠEK, 2004: *Glavni poudarki nauka o Cerkvi*. Maribor: Teološka fakulteta Enota v Mariboru.

Leonida ROJS in Avgušтина ZOREC, 1987: *Šolske sestre sv. Frančiška Mariboska provinca*.

VODILO 2009: *Vodilo konstitucije ter navodila kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja*. Rim-Ljubljana: Provincialat šolskih sester.

THEOLOGICAL AND SPIRITUAL SKIES OF THE SCHOOL SISTERS CONSTITUTIONS

Summary

The treatise is limited to the analysis of the term sacredness and the three promises or the evangelical worlds of the "old" and the "new" constitutions of School Sisters and to finding theological and spiritual backgrounds, which are reflecting formulations from both texts. The old constitutions reflect a theology, in which God is presented as a harsh Judge demanding satisfaction, obedience, radical denial of possessions and of the physical manifestation of love, as well as an absolute obedience to the superiors from a sinful man. It is based on an ecclesiology that represents the Church as the perfect hierarchic society of clerics (the teaching and guiding church) and laypersons (the obedient and obeying church). A person must be humble and obedient in order to achieve perfection and sacredness, which is the main goal of all virtues. In this way, a person earns God's mercy and salvation. Contrary to the above stated, the constitution after the Second Vatican Council reflect God's trinity, for he is the Father of mercy and love, the Saviour in Jesus Christ, who saves and who in the Holy Spirit renews people in God's children. He summons them to build God's kingdom in free, creative and responsible love. The Church is people of God and sacrament in the service of deliverance for all mankind. A person is God's partner, who in faith, hope and love lives the "newness" realized by the Holy Spirit. The evangelistic world and other charismas are not the aims, but the ways of personal service for the growth of the community and personal fulfilment. The analysis shows great, even fundamental differences between both constitution types.

THEOLOGISCHE UND GEISTIGE SPHÄRE VON KONSTITUTIONEN DER SCHULSCHWESTERN

Zusammenfassung

Die Studie beschränkt sich auf die Analyse des Begriffs der Heiligkeit und der Versprechungen oder sogenannten drei evangelischen Räte in „alten“ und „neuen“ Konstitutionen von Schulschwestern in Maribor/Marburg und sucht nach theologischen und spirituellen Hintergründen, die aus den Formulierungen beider Texte reflektieren.

In den alten Satzungen spiegelt sich eine Theologie wieder, die den Gott als strengen Richter darstellt, der von den sündigen Menschen Sühne, Buße und eine radikale Abkehr vom Besitz, körperlicher Ausführung der Liebe und die absolute Gehorsamkeit gegenüber Vorgesetzten erfordert. Im Hintergrund steckt eine ekklesiologische Konzeption, die Idee von perfekter Kirche als einer hierarchischen Gesellschaft von Geistlichen (lehrende und

führende Kirche) und Laien (hörende und gehorchende Kirche) befürwortete. Ein Mensch muss demütig und gehorsam sein, um die Vollkommenheit und Heiligkeit, die das Ziel aller Tugenden sei, durch eigene Anstrengung zu erreichen. So verdient er die Gnade Gottes und Erlösung.

Im Gegensatz dazu spiegeln die Konstitutionen nach dem 2. vatikanischen Konzil einen trinitarischen Gott wider, der Vater der Barmherzigkeit und der Liebe ist und der durch Jesus Christus befreiende Heiland bringt, und der im Heiligen Geist die Menschen zu Gotteskindern erneuert. Er fordert die freie, kreative und verantwortliche Liebe, um am Aufbau des Reiches Gottes teilhaben zu können. Die Kirche wird als Volk Gottes und als Sakrament der Errettung für alle Menschen dargelegt. Der Mensch ist ein Partner Gottes, der in seinem Glauben, seiner Hoffnung und Liebe die „Neuheit“, die der Heilige Geist in ihm vollbringen will, lebt. Evangelische Räte und andere Charismen sind nicht das Ziel in sich selbst, sondern die Art des persönlichen Dienstes für das Wachstum der Gemeinschaft sowie der persönlichen Erfüllung des Einzelnen. Die Analyse zeigt somit die wesentlichen Unterschiede zwischen den beiden Arten von Konstitutionen.